

Foto: Kristijan Arsov / Unsplash

Københavnerskolen

Et land kan vinde meget ved at have sin egen 'skole' indenfor et videnskabeligt felt. I denne artikel beretter professor Ole Wæver om sine erfaringer med at skabe en skole, der brød med den daværende tradition for amerikansk dominans i international politik og satte Danmark på landkortet.

af Ole Wæver

For små 15 år siden begyndte kinesiske forskere at beklage sig: Hvorfor er der ikke en 'kinesisk skole' indenfor studiet af international politik? Der er en 'engelsk skole' og sågar også en 'Københavnerskole'! Hvor absurd: Lille København er til stede med en skole, ikke store Kina.

Den videre historie i jagten på en kinesisk skole indenfor international politik er en vanvittig interessant historie med mange fascinerende paradokser, men hvorfor mente mine kinesiske kolleger det var vigtigt at "have" en skole?

Dels var der tale om en slags marxistisk ekko, hvor man var opmærksom på, at viden er magt: De dominerende teorier afspejler de herskende magtforhold i verden og bidrager også til at reproducere disse. Så det var ikke uden betydning, at stort set alle teorier om international politik dengang var og i dag er amerikanske. Dels afspejlede argumentet en mere direkte sårbarhedsfølelse: Kina fortjente sin plads som global magt og historisk civilisation. København derimod?

Dette lille kinesiske intermezzo rejser spørgsmålet: Har det så givet os magt at have en

Københavnerskole? Det kan vi diskutere på tre niveauer: som netværk/profil, som danske værdier/vinkler og som risiko.

Men før det var det måske værd at forklare, hvad Københavnerskolen er, og hvorfor den omtales under det navn.

Europa udviklede sine egne skoler

Forskning i sikkerhedspolitik var frem til 1980'erne domineret af amerikanske teorier, begreber (herunder det moderne sikkerhedsbegreb) og spørgsmål. I slutningen af 1980'erne begyndte nogle udviklinger, der i 1990'erne udmøntedes i en række europæiske skoler indenfor sikkerhedsforskningen.

Københavnerskolen bliver oftest udnævnt til at være den mest indflydelsesrige. De andre geografisk betegnede skoler var Aberystwyth og Paris. Andre kritiske strømninger fandt også fodfæste i Europa: feministisk sikkerhedsteori, post-strukturalisme og konstruktivisme. Men disse blev importeret i en amerikansk ud-

gave og var i praksis stadig en slags aftryk på sikkerhedsfeltet fra den større disciplin, international politik (*International Relations*).

Skolerne kom derimod til at spille en særlig rolle som det egentlige nybrud: Teorier, der kom fra Europa, ikke USA, og udsprang af specifikke udfordringer i europæisk sikkerhed.

Konkret fremkom Københavnerskolen i form af en række kollektivt forfattede bøger i 1989, 1990, 1993, 1998 og 2003, skrevet af forskere, undertegnede inkluderet, knyttet til det daværende fredsforskningsinstitut, COPRI (Copenhagen Peace Research Institute).

Københavnerskolens pointer

Lidt forenklet kan man sige, at Københavnerskolen er defineret ved at have fremført tre ideer, der spiller sammen, men ikke altid uden mislyde.

Idé nummer ét: Københavnerskolen var en del af en generel bølge i retning af et udvidet sikkerhedsbegreb. Vi foreslog i den sammenhæng, at dette kunne systematiseres ved at se på forskellige sektorer af sikkerhed: Økonomisk, politisk, militært, miljømæssig og identitetsmæssigt (lidt upræcist benævnt "samfundsmæssig" sikkerhed). Denne første idé blev først lanceret af Barry Buzan i anden udgave af hans klassiker *People, States and Fear* i 1991.

Idé nummer to - 'sikkerhedsliggørelse' - var min idé og handler om, at der sker noget, når et spørgsmål gøres til sikkerhedspolitik. Hvad er det, der er på spil, når man diskuterer, om noget er sikkerhed? Hvad opnår man ved at vinde det mærkat? *Securitization* er neologismen, der indfanger, at måske er omdrejningspunktet for hele feltet, at begrebet sikkerhed gør noget til en eksistentiel trussel og dermed retfærdiggør brug af ekstreme midler. Hvis noget skal undgås, er det også moralsk ansvarligt at bruge midler som krig, hemmelighold, overvågning, som ellers ikke ville være tilladelige, men som nu netop er det, fordi "this is a matter of national security".

Den tredje idé er den regionale vinkel. Tidligere teori havde det med at fokusere på enten global sikkerhed eller national sikkerhed. Men faktisk er de mest intense sammenhænge regionale - man kan ikke forstå nogen mellem-

østlige landes sikkerhed uden at forstå Mellemøsten - hvorimod koblingerne indbyrdes mellem regioner er tyndere. Derfor er teorien om 'regionale sikkerhedskomplekser' (RSCT) et bud på, hvordan man kan sætte det regionale niveau i centrum og koble niveauerne over og under på dette.

Danmark kom på landkortet

Vi var fra start ganske bevidste om, at vi forskede anderledes, fordi vi ikke skrev fra USA - Harvard, Stanford eller en tænketank i Washington DC - men fra København og London. Og på det tidspunkt var det ikke et legitimt argument, at verden så forskellig ud fra forskellige vinkler.

International politik er et særligt bizart tilfælde af amerikansk videnskabelig dominans. Også moderne fysik, cellebiologi og familiesociologi har en betydelig amerikansk dominans, hvis man gør op for eksempel, hvilke tidsskrifter der tæller, og hvem der publicerer der. Men det er et særligt problem, når studiet af international politik bliver forankret i ét land. Det burde jo

KØBENHAVNERSKOLEN UDGAV FLERE BØGER

De første bøger (1989-1993) handler om forandringerne i europæisk sikkerhed ved Den Kolde Krigs afslutning, og derefter den stigende kobling mellem identitet og sikkerhed i 1990'ernes konflikter på Balkan.

De næste (anden halvdel af 1990'erne) præsenterer en mere generel teori til forståelse af det nye felt af "udvidet" sikkerhed, efter det snævert militært-statslige greb var løst. *Den sidste COPRI-bog (2003, skrevet af Barry Buzan og Ole Wæver)* præsenterer en analyse af verdens sikkerhed med både et nyt begrebsapparat for super- og stormagter (som to forskellige ting) og især en detaljeret analyse af hver af verdens "regionale sikkerhedskomplekser" (Latinamerika, Mellemøsten, Europa, Østasien osv.).

handle om forholdet *mellem* lande og derfor ikke underlægges ét lands tankeformer.

I dag er det langt mere anerkendt, at alle analyser af international politik er præget af, hvor de er udviklet, af hvem og hvorfor.

Nu derfor det direkte svar på hovedspørgsmålet: Har Danmark vundet magt og indflydelse ved, at der globalt tales om en Københavnerskole i sikkerhedsforskningen?

Det korte svar: Ja, det har vi, fordi vi er kommet på landkortet som et globalt knudepunkt. Ja, folk har ønsket at besøge, at interagere med "København". KU's rektorer og dekaner har ikke holdt sig tilbage med at prale af, at der er en Københavnerskole – selvom de nogen gange var lidt sværere at få kontakt med, når samme Københavnerskole havde brug for opbakning fra ledelsen. Ved at have en så distinkt profil, at vi blev en selvstændig røst på feltet, blev det mere interessant for andre at diskutere deres egne ideer med os. For ikke at tale om alle de mange, der gerne ville skrive en kritik af Københavnerskolen, hvilket vi naturligvis altid var positive overfor, eftersom det er på den måde, man udvikler nye forståelser.

At vinde et navn, Københavnerskolen, gjorde os mere interessante. Og derudover regnede folk baglæns: Dette var åbenbart et produktivt miljø, der genererede nye ideer. Københavnerskolen var ikke en "skole" i betydningen, at vi søgte at konvertere folk til medlemmer eller disciple. Vi havde en distinkt tilgang til sikkerhed, og det gjorde os interessante – ikke mindst hvis man havde en anden tilgang.

Det danske islæt

Et andet spørgsmål er, om Københavnerskolen så på mere indholdsmæssig vis har udbredt danske værdier eller vinkler? Hvor det ovenstående svar er kvantitativt, er dette næste kvalitativt. På årtiers afstand kan jeg komme på to mulige "danskheder".

Den første og forhåbentlig vigtigste: I slutningen af 1990'erne og tidlige 00'ere var der forskel på amerikansk og europæisk sikkerhedsteori af gode grunde. Sat meget på spidsen: USA så på verden som et system, der skulle styres,

og derfor havde de som verdens organiserende center brug for at forstå systemets årsag-virkningsmekanismer. Sikkerhedsforskning på amerikansk var derfor først og fremmest defineret ved en "neutral" generaliserbar viden om årsags-virkningsforhold, fordi USA så sig selv som aktøren, der styrer en maskine og derfor skal forstå, hvordan den virker.

Europæiske aktører var derimod opmærksomme på et over- og underordningsforhold mellem USA og Europa og var derfor interesseret i, at man kunne stille spørgsmålstejn ved, om noget (terrorisme for eksempel) virkelig var den dominerende trussel, der skulle få alt andet til at vige. Og om man i givet fald nødvendigvis skulle kaste sig ud i en krig mod terror eller lede efter socio-økonomiske årsager.

Amerikanske forskere ønskede altså en positivistisk, mekanisk, naturalistisk forståelse af "sikkerhed", og europæere ønskede rum til at stille spørgsmålstejn til, hvorfor noget overhovedet gøres til sikkerhed.

Den karakteristiske europæiske vidensform for en sikkerhedsekspert blev derfor ikke amerikanernes neutrale årsags-virkningsudregning stillet til rådighed for *policy-makers*, men snarere en form for *public intellectual*, der deltager i debatten af både mål og midler og meningen med det hele.

Københavnerskolen var indlejret i en meget europæisk dagsorden. Og når den sidenhen fandt udbredelse i det globale syd, før den nåede USA, så var det formodentlig af samme grund: At også der var det nyttigt at kunne gøre en selverklæret objektiv sikkerhedsekspertise til et mål for politisk debat.

Den anden 'danskhed' blev udpeget meget tidligt af forskeren Didier Bigo, der sidenhen blev gjort til grundlægger af Paris-skolen. Bigo kritiserede Københavnerskolen for at have en opfattelse af samfund og stat som separate størrelser. Denne tilgang afspejlede en germansk nationsopfattelse, hvorimod en fransk tilgang ville sætte staten i centrum på en mere konsistent måde.

Det havde han faktisk ret i. Københavnerskolen købte kort sagt ikke en samfundsforståelse, hvor staten har absolut primat, og alt

andet – nation, samfund, hvad man nu vil kalde det – kun er en slags restfaktor. Vi udgik fra, at samfundsfællesskaber kan være virkelige og virksomme uden at være eller forsøge at blive stater.

Faktisk blev navnet ”Københavnerskolen” formuleret af en kritiker på netop det grundlag. Seniorforsker i internationale fredsstudier ved Trinity College Dublin Bill McSweeney opfandt navnet i 1996, og hans irske baggrund fornægter sig næppe: Han var skeptisk overfor validering af nationer og identiteter som ligeværdige med stater og som givne snarere end konstant foranderlige. Han så formodentlig en eskalerende nordirsk konflikt i den forskningsdagsorden.

Som Barry Buzan og jeg skrev i vores svar fra 1997 til ham (inspireret af kloge kommentarer fra Richard Little), var vi mere optaget af eksempler såsom Jugoslavien efter Den Kolde Krig eller kurderne i forhold til Tyrkiet, hvor det var vigtigt for os, at staten ikke kunne være overdommer, når den i den grad var én side af en konflikt.

”*How Scandinavian of me*”, som Björk sang få år senere. Det er nok ikke tilfældigt, at Norden er globalt unormal, ved at vi siden 1905 (ikke-krigen mellem Sverige og Norge) har antaget, at en stat ikke med magt vil forhindre en løsrivelse, der har flertal hos den sig løsrivende befolkning. Også på dette punkt har vi i Københavnerskolen formodentlig været et produkt af vores eget samfund og udbredt en forståelse, der ræsonnerer med danske dagsordener – selvom det ikke var vores hensigt.

Der var dog også en risiko forbundet med at have en ”Københavnerskole”. I 2019 publicerede et centralt tidsskrift *Security Dialogue* en artikel, der konkluderede, at Københavnerskolen var funderet i racistisk tænkning, udformet til at bevare hvidt overherredømme og uden håb om at blive korrigeret. Derfor burde teorien udraderes totalt, ja blot begrebet sikkerhedsliggørelse inficerer automatisk enhver analyse med racisme. Forløbet blev ekstremt destruktivt, blandt andet fordi tidsskriftet var meget modstræbende med hensyn til at lade Buzan og mig svare frit. Og da vores gensvar ni måneder efter

kom ud, blev vi mødt med tusinder af forskeres underskrifter mod vores ”bogstaveligt voldelige” overgreb på yngre kvinder, fordi vi havde svaret de to forfattere for hårdt.

Oplevelsen var deprimerende og personligt ødelæggende. Det var ikke sket uden ”skole-status”. Vi var blevet store nok til at det ville give genlyd, når vi blev nedlagt, og centrale nok på feltet til at det fremstod relevant at søge efter racisme i (en godt nok hjemmestrikket parodi på) vores tekster. Måske var det også danskhed, der gjorde os sårbare, fordi vores analysestrategi fra starten var kritik-indefra frem for et renskuret alternativ. Københavnerskolen har haft et usædvanligt gennemslag både i mere kritiske miljøer og så langt ind i *mainstream*, at den faktisk fik sat et generelt aftryk på, hvordan ordet ”sikkerhed” høres bredt i forskning og praksis. Prisen var, at vi gav afkald på at have et moralsk ”sikkert” standpunkt udefra, og i stedet arbejdede med det traditionelle begreb. Den strategi var mulig, fordi der i de nordiske lande er overlap mellem på den ene side eksperter, der anvendes af ministerier og medier, og på den anden side kritiske forskere, der har teoretisk arbejde i det universitære system som hovedbeskæftigelse. Københavnerskolen har måske skadet Danmark, fordi Danmark i forvejen var ved at få et racistisk ry, og nu fik en af landets mest kendte teorier samme dom. Selvom seriøse forskere på feltet kan se, at kritikken er bizar og uvederhæftig, er racisme en etiket, der klister til de anklagede – i dette tilfælde både os og landet.

Hvor opstår nye idéer?

Hvad har jeg lært i arbejdet med Københavnerskolen?

Den første læring er, at internationalt bemærkede forskningsmiljøer opstår ved tilfældigheder, eller i hvert fald uforudsigeligt; og netop derfor bør man bygge på det, når det opstår, i stedet for konstant at reformere institutioner eller opfinde nye konkurrencer om forskningspenge. Med Københavnerskolen var en af forklaringerne på succesen, at COPRI havde en produktiv distance og kobling til statskundskabsmiljøerne. Viden-

skabssociologien har nemlig en tankevækkende teori om 'optimal marginalitet': Spændende nye teorier opstår ikke i centrum, for dér tænker man naturligvis, som den dominerende tilgang tilsiger. Ej heller er det fremmede for en idé, at den er *maksimalt* marginal – så får den intet gennemslag. Der bliver givetvis tænkt utroligt mange kloge tanker rundt omkring, der dør i stilhed. Virkningsfulde nye ideer opstår typisk et sted, der har afstand nok til ikke at være disciplineret af tidens ortodoksi og dog velorienteret og forbundet nok til, at dens ideer kan nå frem til andre i og nær centrum. I de sene 1980'eres og tidlige 1990'eres sikkerhedsforskning betød det distance/forbundethed til international politik-disciplinen. Et fredsforskningsinstitut i semi-perifere København viste sig vel placeret.

Et paradoks var i den sammenhæng, at COPRI var oprettet af det såkaldte "alternative sikkerhedspolitiske flertal", der også stod for de berømte og berygtede "fodnoter" i NATO-kommunikere i 1980'erne. Men faktisk leverede vi jo på ingen måde den ammunition for her-og-nu politik, de havde forventet.

Jeg har i forskningspolitiske debatter ofte brugt dette som et eksempel på, hvorfor politikere ikke skal detailstyre forskning. Havde de gjort det, havde vi nu haft en omfattende dansk 1980'er forskning i atomvåbenfrie zoner og mellemdistanceraketter. I stedet fik vi på COPRI to projekter om henholdsvis 'ikke-militære aspekter af europæisk sikkerhed' (der blev til Københavnerskolen) og 'ikke-offensivt forsvar'. De oprindelige sponsorer fandt sig i, at de fik noget helt andet, end de havde bestilt. Ikke-sponsorerne derimod var ikke så lette at stille tilfreds.

COPRI blev bekæmpet fra starten af en uhellig alliance mellem de borgerlige partier og statskundskabens dominerende miljøer. I over 10 år var de fleste af os ansat på midlertidige kontrakter, for når COPRI var midlertidigt, var vores ansættelser naturligvis også. Efter en overvældende positiv evaluering i slutningen af 1990'erne blev COPRI endelig gjort permanent, og vi fik faste ansættelser. Derefter blev vi nedlagt. Statsminister Anders Fogh Rasmussen udløste nemlig i

00'erne et generelt angreb på "smagsdommere", hvilket især betød ekspertmiljøer, der var uenige med ham, og dette generelle angreb gik fint i spænd med en særdagsorden fra hans partifælle, tidligere udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen, der havde set sig sur på COPRI. Så COPRI blev fusioneret ind i DIIS, Dansk Institut for Internationale Studier.

Selve COPRI-miljøet blev dermed brudt op: De fleste forskere blev sendt til DIIS og spredt ud mellem flest mulig afdelinger dér og nogle få til KU. Formatet for samarbejde med de internationale seniorfigurer, Jahn og Buzan, blev afbrudt, og fortsættelsen var afhængig af internationale initiativer.

Det er et åbent spørgsmål, som andre nok kan svare bedre på end jeg kan, om Danmark fik det optimale ud af Københavnerskolen set i forhold til, hvad det kunne være blevet til, hvis COPRI var blevet fortsat mere stabilt. Men et miljø, der var produktivt – og velplaceret – nok til at skabe en innovation kunne nok også have skabt mere, hvis det var blevet fortsat.

Det er en uheldig tendens i dansk forskningspolitik, at den centrale rolle for konkurrenceudsatte midler fører til, at selv succesrige miljøer lukkes ned uden saglige grunde.

Min læring nummer to er, at en "skole" i bedste fald er både et miljø og en idé, både konkrete mennesker og abstrakt teori. Det er det spændingsfyldte samspil mellem de to, der gør den værdifuld. Hvis det kun var en teori eller tilgang, kunne man møde den hvor som helst, og der ville ikke være nogen konkrete gevinster for et sted. Skolen som en gruppe konkrete mennesker kan på den anden side vinde ry for at være et fagligt stærkt eller venligt-kritisk miljø, man bør op-søge for at teste sine ideer. Den dynamik opstår dog lettere, hvis andre ved, at de vil få chancen for at spille op mod et bestemt teoretisk perspektiv. Spændingen betyder også, at der aldrig er tale om, at en skole er dogmatisk forenet, men netop arbejder både med og mod de ideer, den internationalt identificeres med.

Den tredje læring er, at en national skole oftest vil være international. De vanskeligheder, den kinesiske skole har haft med hensyn til at få momentum, skyldes til dels, at projektet er tænkt som rent kinesisk for kinesere. Københavnerskolen var i høj grad et produkt af to markante forskningsledere fra henholdsvis Vesttyskland og Storbritannien, og den centrale bog havde en britisk, en hollandsk og en dansk forfatter. Tilsvarende er det ofte bemærket, at den berømte engelske skole var præget af en australier og en sydafrikaner. Det er mødestedet, der tæller, ikke folks herkomst.

Ole Wæver er professor i International Politik ved Institut for Statskundskab på Københavns Universitet, grundlægger af forskningscentrene CAST (Centre for Advanced Security Theory, leder 2008-2013) og CRIC (Forskningscenter for løsning af internationale konflikter, centerleder 2013-).

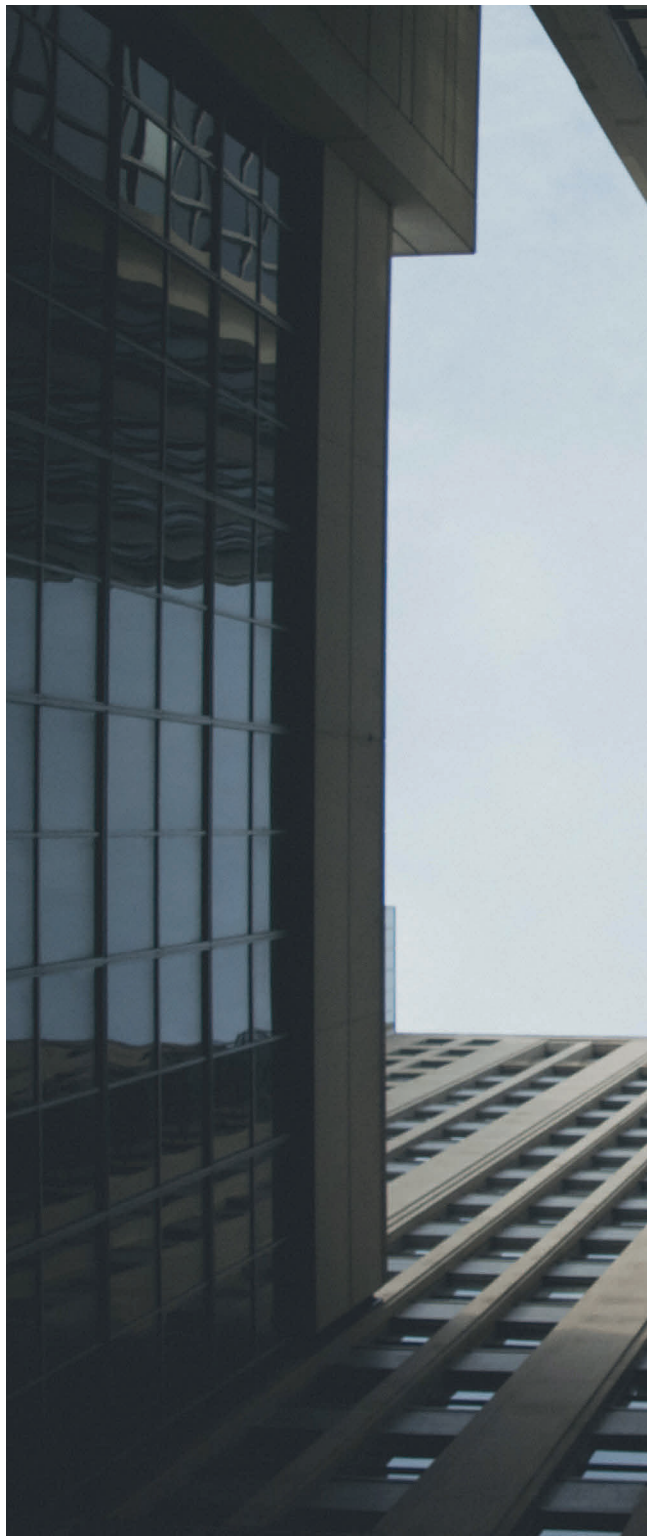

Foto: Lynn Doherty / Unsplash